

LUND UNIVERSITY

Värdejämförelser

Rabinowicz, Wlodek

Published in:
Kungl. vitterhets historie och antikvitetsakademiens årsbok

2008

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Rabinowicz, W. (2008). Värdejämförelser. *Kungl. vitterhets historie och antikvitetsakademiens årsbok*, 77-94.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Värdejämforesler*

Wlodek Rabinowicz

Hur kan två objekt förhålla sig till varandra i värdehänseende?¹ Vilka alternativ finns det vid värdejämforesle? Enligt den klassiska uppfattningen kan det ena objektet vara bättre än det andra, sämre, eller lika bra. Annars är de ojämförbara.

På senare tid har denna enkla bild krackelerat något. Den filosof som har gjort mest för att få den att rämna är Ruth Chang.² I ett antal publikationer har hon drivit tesen att den klassiska trikotomin måste överges. Förutom de tre standardformerna av jämförbarhet – bättre, sämre och lika bra – finns även en fjärde: de jämförda objekten kan istället vara i *paritet* med varandra. Tänk t ex på Mozart och Michelangelo. De är jämförbara i konstnärlig excellens, men vi vill inte säga att en av dem var bättre konstnär än den andre, eller att de var precis lika bra. Att de var i paritet med varandra framstår däremot som en rimlig bedömning. Eller, för att ta ett annat exempel, tänk på två resor du har gjort, säg, till Australien och till Sydamerika. Bägge var fantastiska upplevelser, men var de lika bra? Eller var den ena bättre än den andra? Det kan mycket väl tänkas att ingetdera var fallet, men att de var i paritet med varandra.

Ofta, när man säger att x och y är i paritet lämnat man öppet hur dessa objekt mera exakt är relaterade i värde – om de lika bra eller ungefär lika bra, med x något bättre eller något sämre än y . Fast värdeskillnaden får i så fall inte vara för stor. Men som Chang använder termen, och som jag kommer att använda den i fortsättningen, är paritet en relation som utesluter de tre vanliga formerna av värdejämforesbarhet: den är en fjärde form, vid sidan av de tre andra.

En fråga som omedelbart inställer sig är hur detta något mystiska och undflyende paritetsförhållande skall förstås. Hur kan objekt vara jämförbara i värde utan att någon av de tre klassiska värderelationerna föreligger dem emellan? Är inte sådant en ren omöjlighet? Flera filosofer har ställt sig skeptiska till Changs begreppslika innovation.

En ung amerikansk filosof, Joshua Gert, har emellertid kommit med ett intressant förslag på hur värderelationer rent allmänt bör analyseras – ett förslag som ger utrymme åt paritet och gör det möjligt att klargöra detta begrepp.³ Huvudtanken bakom analysen är att värdejämforesler kan förstås som normativa ställningstaganden till de preferenser man skulle kunna ha avseende de jämförda objekten. Påståendet att x står i en viss värderelation till y kan alltså förstås som en utsaga om vilka preferenser beträffande x och y som är passande eller opassande, acceptabla eller oacceptabla. Detta i sig är inget nytt. Det nya i Gerts förslag är insikten om att det normativa elementet i analysen kan ges en starkare eller en svagare läsning, vilket ger utrymme åt begreppslika distinktioner som annars hade varit omöjliga att göra. Huvudidén i denna ansats verkar vara attraktiv. Däremot är Gerts implementering av idén – hans specifika analysmodell – otillfredsställande, som vi kommer att se. Jag kommer därför att föreslå en annan lösning istället: en

---

* Denna uppsats bygger på ett föredrag vid Vitterhetsakademiens sammanträde 8 maj 2007. Ämnet behandlas mera ingående i Wlodek Rabinowicz, "Value Relations", *Theoria* 74 (2008): 18-49.

¹ Termen "objekt" kommer att användas i vid mening i det som följer: Objekt kan vara ting, personer, handlingar, sakförhållanden, etc.

² Ruth Chang, "The Possibility of Parity", *Ethics* 112 (2002): 659-88. Se också en introduktion till den av henne utgivna samlingsvolymen, *Incommensurability, Incomparability and Practical Reason*, Cambridge: Harvard UP, 1997, ss. 1-34, samt hennes monografi *Making Comparisons Count*, Routledge 2002.

³ Joshua Gert, "Value and Parity", *Ethics* 114 (2004): 492-520.

”snittmodell” för värderelationer. Som vi skall se har denna modell tillräckliga resurser för att kunna fånga den potentiella komplexiteten i värdeförhållanden som kan råda inom en objektdomän. Uppsatsen avslutar med en allmän taxonomi för värderelationer. Som det kommer att visa sig är antalet möjliga relationer av detta slag mycket större än väntat.

1. Chang om paritet

För att visa att paritet och exakt likhet i värde är olika ting tar Chang till hjälp ett ”argument från små förbättringar”. Pondera att objekt x och y intuitivt är i paritet. Ingetdera framstår som bättre än det andra. Men hur kan vi utesluta att de är lika bra? I detta syfte kan vi föreställa oss en något förbättrad variant av x , kalla det x^+ . Om förbättringen är liten, kommer x^+ fortfarande inte att vara bättre än y . Men hade x och y varit lika bra, skulle varje förbättring av det ena *ipso facto* vara bättre än det andra. Argumentet kan illustreras med ett exempel. Tänk igen på Mozart och Michelangelo. Låt oss föreställa oss en något förbättrad variant av Mozart, en $Mozart^+$. $Mozart^+$ är som Mozart skulle ha varit om han lyckats komponera ytterligare ett requiem eller kanske ett par operor till. Men denna extra prestation är, låt oss anta, relativt liten i förhållande till Mozarts samlade produktion. Under dessa omständigheter skulle $Mozart^+$ rimligtvis fortfarande inte vara bättre konstnär än Michelangelo, om Mozart inte var det. Men, om så är fallet, så kan inte Mozart och Michelangelo vara lika i deras värde som konstnärer. Slutsatsen blir alltså att paritet och lika värde är olika saker.

Ett annat exempel med samma struktur: Tänk på dina resor till Australien och Sydamerika. Ingen av dem har varit bättre än den andra. Men inte heller har de varit lika bra, eftersom en förbättrad variant av Australienresan, t ex samma resa till något rabatterat pris, skulle fortfarande inte ha varit bättre än Sydamerikaresan om prISRabatten inte var så stor.

Men hur kan man i så fall visa att paritet är skild från ojämförbarhet? Här använder Chang ett ”kedjeargument”: Tänk igen på Mozart och Michelangelo. Då dessa två är i paritet, är ingen av dem sämre konstnär än den andre. Pondera nu att vi med utgångspunkt från den ene, t ex Michelangelo, går i tanken till dennes sämre och sämre varianter, där varje försämring är liten och ”endimensionell”: den sker bara i ett enda avseende. Avseenden får dock växla i de olika stegen. Därigenom får vi en kedja av sämre och sämre skulptörer och så småningom når fram till Talentlessi, en mycket sämre konstnär än både Michelangelo och Mozart. Uppenbarligen är alltså Mozart och Talentlessi jämförbara som konstnärer, eftersom den senare är sämre än den förra. Men samtidigt kan Michelangelo nås från Talentlessi genom en serie av små förbättringar, av vilka var och en berör en aspekt i taget. Chang menar nu att om två objekt är jämförbara kan jämförbarheten inte försvinna om ett av objekten genomgår en liten förbättring av detta endimensionella slag. I så fall implicerar Mozarts jämförbarhet med Talentlessi att han även är jämförbar med $Talentlessi^+$, vilket i sin tur innebär att han är jämförbar med $Talentlessi^{++}$, och så vidare hela vägen upp tillbaka till Michelangelo. Slutsatsen blir paritet förutsätter jämförbarhet.

Inget av dessa argument är oantastligt. Det andra argumentet påminner alldeles för mycket om den klassiska paradoxen om ”den skallige”: ”Är man skallig, så förblir man skallig om man får ett extra hårstrå på huvudet.” På detta sätt kan man ju visa att vi alla är skalliga genom att öka på med ett hårstrå i taget. Paradoxen ifråga utnyttjar språklig vaghet. Om nu predikatet ”jämförbar med Mozart” också är vagt, på samma vis som ”skallig”, är det inte befogat att förflytta sig uppåt i kedjan från Talentlessi till Michelangelo på det sätt som Changs argument kräver: Det finns inga garantier för att jämförbarheten med referensobjektet (Mozart) bevaras hela vägen uppåt.

Vaghet skapar förresten också ett annat, mera grundläggande problem för Chang. Det är svårt att formulera kriterier för att skilja mellan paritet och evaluativ vaghet. Vid paritet mellan x och y är det varken så att x och y är lika bra eller att något av dem är bättre. Alternativet kan emellertid vara att ett av dessa tre värdeförhållanden föreligger mellan x och y , men det är helt obestämt (dvs vagt)

vilket. (Här förutsätter jag att en disjunktion, ”x är bättre än eller sämre än eller lika bra som y”, kan vara sann samtidigt som sanningsvärdet hos varje disjunktion är obestämt.) Hur kan ett sådant fall rent praktiskt kunna skiljas från paritet?

Detta problem hotar Changs första argument som dessutom skulle kunna ifrågasättas med hänvisning till att paritet är svår att skilja från luckor i vår kunskap om värderelationer: Kanske är det så att Mozart och Michelangelo är precis lika bra som konstnärer utan att vi vet det. I så fall är Mozart⁺ bättre än Michelangelo, fast det vet vi inte heller, om vi inte vet att Mozart och Michelangelo är lika bra. Att vi inte betraktar Mozart⁺ som bättre konstnär än Michelangelo kan därför vara ett uttryck för vår bristande kunskap.

Det är följaktligen osäkert om det finns exempel på paritet i Changs mening – om hennes fjärde form av värdejämeförbarhet förekommer i verkliga livet. För att besvara denna fråga skulle vi behöva klara kriterier för att kunna avgöra när vi har att göra med paritet snarare än med vaghet eller kunskapsbrist. I denna uppsats är dock min målsättning en annan. Istället för att *spåra* paritet vill jag skapa ett begreppsligt utrymme för denna relation, vid sidan av andra värderelationer. Målet är att klargöra hur olika värderelationer kan förstås.

2. Värdeanalys

Gerts analys av värderelationer följer en lång filosofisk tradition, utan att han själv tycks vara medveten om saken. Från Franz Brentano via bl. a. A. C. Ewing, John McDowell, David Wiggins, Allan Gibbard och nu senast Thomas Scanlon går det en linje där samma tanke återkommer i något olika varianter:

Ett objekt är värdefullt i så måtto som det utgör ett passande föremål för proattityder.⁴

Så är t ex ett objekt eftersträvansvärt om det bör eftersträvas, beundransvärt om det finns skäl att beundra det, osv. Objektets värde består i dess lämplighet som föremål för proattityder. Det gemensamma för de olika varianterna av denna ansats är närvaron av två element i värdeanalysen: en attitydkomponent - eftersträvan, beundran, begär, etc - och en normativ komponent - ”passande”, ”lämplig”, ”korrekt”, ”bör”, ”skäl”.⁵

---

⁴ Cf. F. Brentano, *Vom Ursprung sittlicher Erkenntnis*, Leipzig: Dunker & Humblot, 1889 (andra utgåva Oskar Kraus, Hamburg: Meiner 1921); A. C. Ewing, *The Definition of Good*, London: Macmillan, 1947 (detta är *locus classicus* för analysformatet ifråga); J. McDowell, ”Values and Secondary Qualities” i Ted Honderich (utg.), *Morality and Objectivity*, London & Boston: Routledge & Kegan Paul, 1985, pp. 110-129; D. Wiggins, ”A Sensible Subjectivism?”, essä V i D. Wiggins, *Needs, Values, Truth: Essays in the philosophy of value*, Oxford: Blackwell, 1987; A. Gibbard, *Wise Choices, Apt Feelings: A Theory of Normative Judgment*. Oxford: Clarendon, 1990; A. Gibbard, ”Preference and Preferability,” i *Preferences - Perspectives in Analytical Philosophy*, utg. av Christoph Fehige och Ulla Wessels, Berlin: de Gruyter, 1998; T. M. Scanlon, *What We Owe to Each Other*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1998. Scanlon kallar denna ansats för ”the buck-passing account of value” (cf. *ibid.*, p. 97), därför att skälet till att uppskatta objektet flyttas över från dess värde till de egenskaper som gör objektet värdefullt. Värdet självt består istället i närvaron av sådana skäl.

⁵ Att en proattityd är lämplig gentemot ett värdefullt objekt förutsätter att man vet hur objektet är beskaffat i icke-evaluativa avseenden. Vet jag t ex inte att en person är modig blir min beundran inte på sin plats. Kunskapen om attitydföremålet antas här alltså som en implicit förutsättning. En annan fråga gäller karaktären hos de relevanta proattityderna: Om innehållet i dessa inte kan förstås utan att man tar till hjälp själva de värdebegrepp som skall analyseras, blir den ovan skisserade värdeanalysen cirkulär. En ytterligare svårighet har att göra med skälen för proattityder. Om dessa skäl har att göra med egenskaper som gör *proattityderna* värdefulla men inte deras objekt, leder analysen till felaktiga slutsatser. (Tänk t ex på de fall när det finns skäl att eftersträva en sak som inte alls är eftersträvansvärd som sådan; själva strävan kan ibland vara värdefull även om objektet för strävan saknar värde.) För att kunna använda analysen gäller det alltså att man kan bortsortera sådana skäl av ”fel sort”. För en diskussion av dessa svårigheter, se Wlodek Rabinowicz och Toni Rønnow-Rasmussen, ”The Strike of the Demon: On Fitting Pro-Attitudes and Value”, *Ethics* 114 (2004): 391 - 423.

Hur kan denna idé tillämpas på värderelationer? Låt oss börja med ”bättre än”. För denna relation framstår *preferens* – föredragande – som den relevanta proattityden. Så tänkte sig åtminstone Brentano: Ett objekt är bättre än ett annat om det är korrekt att föredra det. Gert väljer samma ansats, men han formulerar den normativa komponenten annorlunda:

x är *bättre än* y om och endast om det är rationellt påbudet att föredra x framför y .⁶

Frågan vad som är ”rationellt” påbudet är givetvis svår att besvara och det är inte heller klart varför värde skall analyseras i termer av rationalitetskrav på proattityder. Varför skall den normativa komponenten i analysen vara utformad just på detta sätt? Diskussionen av denna fråga skulle emellertid föra oss för långt.

Analogt definieras likhet i värde.

x och y är *lika bra* om och endast om det är rationellt påbudet att vara indifferent mellan x och y .

Med andra ord: Det bättre objektet bör man föredra, och de objekt som är lika i värde bör man vara likgiltig emellan.

Det innovativa i Gerts ansats är insikten om att den normativa komponenten i värdeanalysen kan ges en starkare eller en svagare form. Vi kan skilja mellan två nivåer av normativitet: mellan vad som är påbudet och vad som är tillåtet, eller – om man så vill – mellan ”bör” och ”får”:

...only very rarely do we think of our particular personal preferences as the uniquely rational ones. This view of preference and value allows that two people in the same epistemic situation, who have the same perfectly precise standards for assessing the value of items with respect to V , and who take the same interest in whether or not something has value V , could make different, but equally rational choices between two items, when the relevant value is value V . (Gert, s. 494)

Med andra ord: I många fall är varken preferens eller indifferentens påbudna. Detta öppnar för en mycket naturlig definition av paritet:

x är i *paritet* med y om och endast om det är rationellt tillåtet att föredra x framför y och likaså tillåtet att ha en motsatt preferens.

Att Mozart och Michelangelo är i paritet som konstnärer innebär alltså att vi likaväl får föredra den ena framför den andra som tvärtom.⁷ Givet denna definition blir det klart hur paritet skiljer sig från likhet i värde. Om två objekt är i paritet, så är inget av dem bättre än det andra och inte heller är de lika bra.

Men hur kan vi skilja mellan paritet och ojämförbarhet? Hur kan den senare förstås i termer av normativa krav på preferenser? Gert tar inte ställning till denna fråga, men man skulle kunna tänka sig följande förslag: Försöker vi jämföra två objekt är det inte givet att vi kommer fram till en bestämd preferens eller till indifferentens. Det finns också ett annat alternativ: Kanske kommer vi inte fram till någon preferentiell attityd överhuvudtaget. Att sakna en sådan attityd är inte detsamma som att vara indifferent: Vid indifferentens är vi lika villiga att välja det ena objektet som det andra,

---

⁶ För att undvika cirkularitet är det viktigt att inte tolka attityden av föredragande i värdetermer (se föregående not): Att föredra ett objekt framför ett annat behöver inte förutsätta att man anser det förra vara bättre än det senare.

⁷ Gerts egen definition av paritet är mera krävande: Förutom det ovanstående ställer han ett ytterligare krav att varje objekt z skall ha exakt samma tillåtna preferensrelationer till x som till y , om x och y är i paritet med varandra: Är det tillåtet att föredra z framför y , så skall det också vara tillåtet att föredra z framför x . Ett sådant krav går emellertid för långt. I Changs exempel är Mozart⁺ en bättre konstnär än Mozart, men liksom den senare är han i paritet med Michelangelo. Det är alltså tillåtet att föredra Michelangelo framför Mozart⁺ men inte tillåtet att föredra Mozart framför Mozart⁺: Det är påbudet att föredra den senare framför den förra.

men vid avsaknad av en preferentiell attityd blir valet, om vi nu tvingas att välja, typiskt en konfliktfylld upplevelse: Vi ser skäl som talar för och emot alternativen, men dessa skäl sammanvägs inte med varandra, eller också misslyckas vi med sammanvägningen. Man skulle nu kunna tänka sig att när två objekt är ojämförbara i värde, så *kan* skälen inte sammanvägas och därför så *bör* vi inte skaffa oss någon preferentiell attityd med avseende på objekten ifråga. Varje sådan attityd skulle i en sådan situation vara olämplig. Med andra ord,

x och y är *ojämförbara* om och endast om det inte är rationellt tillåtet att föredra någotdera eller att vara indifferent.

Är ojämförbarheter av detta slag möjliga?⁸ Det kan mycket väl tänkas att det ibland är *tillåtet* att inte ha någon preferentiell attityd gentemot x och y – varken preferens eller indifferent. Vi skulle då kunna säga att x och y är *svagt ojämförbara*. Men kan avsaknaden av en preferentiell attityd någonsin vara *påbjuden*? Kanske skulle ”Sophies val” kunna vara ett exempel: När Sophie erbjuds möjligheten att välja vilket av hennes barn som får leva och vilket som skall dö, blir hon tvungen att göra valja: Annars går bägge barnen under.⁹ Men innebär detta att hon måste komma fram till vilket hon föredrar? Det är tveksamt. Man skulle kunna argumentera att hon bör göra valet utan att inta någon preferentiell attityd: Hon får inte vara indifferent mellan barnen, men inte heller får hon föredra att det ena barnet räddas snarare än det andra. Jag är inte säker på ett detta exempel håller, men hur som helst tycks sådana fall av ojämförbarhet vara relativt sällsynta.

3. Gerts intervallmodell

För att precisera den föreslagna värdeanalysen, använder Gert en kvantitativ modell. I modellen förutsätts att preferensstyrkan kan mätas: Hur starkt ett objekt uppskattas av en person kan anges på en lämplig skala. Gert tänker sig nu att det för varje objekt x finns ett styrkeintervall inom vilka rationellt tillåtna preferenser för objektet ifråga får variera. Vi kan referera till detta intervall som $[x^{\min}, x^{\max}]$, där $x^{\min}$ och $x^{\max}$ är de tal som på den valda skalan anger den minimala resp. den maximala tillåtna styrkan för en preferens för x .¹⁰ Förhållanden mellan de tillåtna styrkeintervallen för olika objekt avgör om ett objekt får föredras framför ett annat. För att ge ett exempel, anta att intervallen för x och y är $[10, 40]$ resp. $[5, 20]$. Detta innebär att det är tillåtet att föredra x framför y , eftersom det är tillåtet att ha uppskatta x med, säg, styrka 30 och y med styrka 10. Men det är också tillåtet att föredra y framför x , då preferensstyrkor 20 för y och 10 för x är tillåtna. Och det är likaså tillåtet att vara indifferent mellan de två objekten, eftersom man får ha en preferens av samma styrka, säg, 15, för bägge. Då det i detta fall är tillåtet att föredra x framför y och likaså tillåtet att ha en motsatt preferens, är det ett exempel i vilket x och y är i paritet med varandra.

Vi vet redan att x är bättre än y om och endast om det är påbjudet att föredra x framför y . I termer av intervallmodellen innebär detta att den svagaste tillåtna preferensen för x är starkare än den starkaste tillåtna preferensen för y : Minimum för x överstiger maximum för y . Exempel: Anta att styrkeintervallen för x och y är $[20, 40]$ resp. $[5, 15]$. Minimum för x är 20, vilket överstiger maximum för y , dvs. 15.

Gert accepterar därför följande princip:

Intervallregeln: x är bättre än y om och endast om $x^{\min} > y^{\max}$.

⁸ Här bortser jag från triviala fall av ojämförbarhet, när objekten ifråga tillhör olika ontologiska kategorier, tex det ena objektet är en person och det andra är en handling, eller det ena objektet är ett konkret ting och det andra ett abstrakt sakförhållande. Den intressanta frågan är om ojämförbarheter kan föreligga inom en och samma ontologiska kategori.

⁹ Cf. William Styron, *Sophie's Choice*, Random House, 1979.

¹⁰ Gert uttalar sig inte om skalans natur, men det förefaller som han har i tankarna något i stil med en s k intervallskala, där enheten och nollpunkten får väljas godtyckligt. Celsiusskalan för temperatur utgör här en bra analogi.

Intervallmodellen är tilltalande i sin matematiska enkelhet, men tyvärr är den otillfredsställande.¹¹ För det första kan den inte användas för att representera ojämförbarhet: Vid ojämförbarhet, som jag har tolkat denna relation, är såväl preferens som indifferens otillåtna. Men inom ramen för intervallmodellen blir en sådan situation omöjlig: Om minimum för x överstiger maximum för y , är det påbudet och följaktligen även tillåtet att föredra x framför y . Om det motsatta gäller, är det påbudet och därför även tillåtet att föredra y framför x . Och slutligen om ingetdera gäller, dvs om intervallen för x och y helt eller delvis överlappar varandra, är indifferens mellan x och y tillåten.

Ett annat problem med modellen har att göra med likhet i värde. Som vi vet är x och y lika bra endast om indifferens mellan dem är påbudet. Men för att sådant skall vara möjligt inom intervallmodellen krävs det inte bara att de tillåtna styrkeintervallen för x och y är identiska. Dessa intervall får inte heller ha någon utsträckning: deras minima måste sammanfalla med deras maxima. För om de är identiska men utsträckta, dvs om $x^{\min} = y^{\min} < x^{\max} = y^{\max}$, så finns det inget som hindrar att en svag preferens för x (nära $x^{\min}$) kombineras med en stark preferens för y (nära $y^{\max}$), eller tvärtom. Vilket innebär att indifferens mellan x och y inte är påbudet. Ett preferensintervall för ett objekt saknar utsträckning endast om det inte finns någon latitud för tillåten preferensstyrka med avseende på objektet ifråga. Men sådant är ju mycket sällsynt enligt Gert. Som han påpekar, "only very rarely do we think of our particular [...] preferences as the uniquely rational ones" (se ovan). Slutsatsen blir att intervallmodellen gör likhet i värde till ett sällsynt fenomen. För att ge plats åt paritet kastas likhet i värde överbord.

För det tredje kan man lätt konstruera exempel på situationer i vilka intervallmodellen blir otjänlig. Tänk igen på exemplet med Michelangelo, Mozart och Mozart⁺. Vad skulle hända om vi till dessa tre individer lade till en fjärde, Michelangelo⁺, en något förbättrad version av Michelangelo? Eller, för att variera oss något, tänk på de tre resorna, x (till Australien), x^+ (till Australien med en rabatt) och y (till Sydamerika). Lägg nu till dessa tre ytterligare en hypotetisk resa, y^+ , till Sydamerika med en rabatt. Resan y^+ är bättre än y , men inte bättre än x , på samma vis som x^+ är bättre än x men inte bättre än y . Det kan nu lätt bevisas att ingen tilldelning av preferensintervall till de fyra alternativen kan representera denna struktur av "bättre än"-relationer. Varje intervalltilldelning som gör både x^+ bättre än x och y^+ bättre än y , måste antingen göra x^+ bättre än y eller y^+ bättre än x , tvärtemot vad vi har antagit.¹²

Vad är det som har gått snett här? Tänk exempelvis på jämförelsen mellan x , Australienresan, och x^+ , samma resa med rabatt. x^+ är bättre än x , men skillnaden är relativt liten. Är det rimligt att hävda – som intervallmodellen skulle kräva – att den svagaste tillåtna preferensen för x^+ måste vara starkare än den starkaste tillåtna preferensen för x ? Detta låter ju absurt. Snarare, vad man borde säga är att vår preferens för x^+ , hur stark eller svag den än skulle vara, bör vara starkare än vår preferens för x . Det som krävs är alltså ett visst *mönster* i preferenser: en svag preferens för x^+ bör åtföljas av en ännu svagare preferens för x ; en stark preferens för x^+ bör åtföljas av en något svagare, men fortfarande stark preferens för x . I varje tillåtet preferensmönster kommer vi därför att föredra x^+ framför x . Felet med intervallmodellen är att den saknar resurser för att uttrycka sådana krav på kombinationer av preferentiella attityder.

4. Snittmodellen

---

¹¹ Chang omnämmer några av mina invändningar nedan i hennes svar till Gert. Se R. Chang, "Parity, Interval Value, and Choice", *Ethics* 115 (2005): 331–350.

¹² Bevis: Eftersom x^+ är bättre än x och y^+ är bättre än y , så följer det enligt intervallregeln att (i) $x^{+\min} > x^{\max}$ och (ii) $y^{+\min} > y^{\max}$. Det finns nu två möjliga fall: Antingen (A) $x^{\max} \geq y^{\max}$, eller (B) $y^{\max} \geq x^{\max}$. Om (A) gäller, så följer det ur (i) och (A) att $x^{+\min} > y^{\max}$, vilket givet intervallregeln implicerar att x^+ är bättre än y . Om (B) gäller, så följer det ur (ii) och (B) att $y^{+\min} > x^{\max}$, vilket givet intervallregeln implicerar att y^+ är bättre än x .

Snittmodellen tar fasta på denna tanke: Istället för att fokusera på hur starka preferenser som är tillåtna gentemot varje objekt för sig, tar den ett samlat grepp på objektområdet som helhet och identifierar alla tillåtna preferensordningar över de ingående objekten. Låt K vara klassen av dessa tillåtna ordningar. Observera att elementen i denna klass – de enskilda preferensordningarna – inte behöver vara representerbara av några styrkemått. Några ordningar i K kan i själva verket vara ofullständiga, dvs innehålla luckor på olika ställen.

K är klassen av tillåtna preferensordningar. Men vad är en preferensordning? En preferensordning, P , är ett möjligt maximalt specificerat preferenstillstånd. För att beskriva P måste vi ange för alla x och y i objektområdet vilket av de fyra möjliga preferentiella förhållanden som i P råder dem emellan. De fyra alternativen är: (i) x föredras framför y , eller (ii) y föredras framför x , eller (iii) det råder indifferens mellan x och y , eller – slutligen – (iv) P uppvisar en lucka vad x och y beträffar, dvs varken (i), (ii) eller (iii) gäller.

Jag skall anta att tillåtna preferensordningar uppfyller vissa formella rationalitetskrav. Så kan vi kräva, för varje ordning P i K , att preferens är en asymmetrisk och transitiv relation i P , att indifferens är en ekvivalensrelation i P , dvs att den är symmetrisk, reflexiv och transitiv,¹³ samt slutligen, att alla x och y mellan vilka P är indifferent har i P exakt samma preferensrelationer till varje objekt z i domänen: z föredras i P framför x om och endast om z föredras i P framför y , x föredras i P framför z om och endast om y föredras framför z , det råder indifferens i P mellan x och y om och endast om det råder indifferens mellan y och z . Att en preferensordning uppfyller dessa krav är givetvis inte tillräckligt för medlemskap i K . En ordning över domänen kan uppfylla de formella kraven och ändå vara fullständigt uppåt väggarna. Vid sidan av de formella kraven måste tillåtna preferensordningar uppfylla även andra krav, som kan vara betydligt svårare att formulera i generella termer.

I termer av K är det nu lätt att definiera olika värderelationer. Vi startar med ”bättre än”. Vi vet att x är bättre än y om och endast om det är påbudet att föredra x framför y . M.a.o., om och endast om x föredras framför y i varje tillåten preferensordning:

x är bättre än y om och endast om x föredras framför y i varje ordning i K .

Detta betyder att relationen ”bättre än” utgör *snittet*, dvs intersektionen, av preferenserna i K . Vilket förklarar varför modellen har fått sitt namn.

Med denna definition av ”bättre än” blir det mycket lätt att ta sig an Australien – Sydamerika exemplet som har varit så svårt att hantera inom ramen för Gerts intervallansats. Låt domänen bestå av fyra resor, x till Australien, x^+ till Australien med rabatt, y till Sydamerika och y^+ till Sydamerika med rabatt. Anta att klassen K består av tre tillåtna preferensordningar över domänen, P_1 , P_2 och P_3 :

P_1	P_2	P_3
x^+	y^+	$x^+ y^+$
x	y	$x y$
y^+	x^+	
y	x	

I alla tre ordningar rankas x^+ högre än x och y^+ högre än y , vilket enligt vår definition innebär att x^+ är bättre än x och y^+ är bättre än y . Samtidigt föreligger inga andra ”bättre än”-relationer i detta exempel – precis som vi har antagit. Varken x eller x^+ är bättre än y eller y^+ , vilket framgår av att

¹³ Att en relation är transitiv innebär att den föreligger mellan x och z närhelst den föreligger mellan x och y samt mellan y och z . Den är symmetrisk om den alltid föreligger i bägge riktningar (om den föreligger i en riktning) och asymmetrisk om detta aldrig är fallet. Den är reflexiv om varje objekt har denna relation till sig självt (vilket inte behöver utesluta att det också kan ha denna relation till andra objekt).

de senare rankas högre än de förra i P_2 . Analogt är varken y eller $y+$ bättre än x eller $x+$: de senare rankas högre än de förra i P_1 .

Det är lika lätt att i termer av denna modell definiera andra värderelationer.

x och y är *lika bra* = det råder indifferens mellan x och y i varje ordning i K .

x och y är *ojämförbara* = varje ordning i K innehåller en lucka vad x och y beträffar.

x och y är i *paritet* = I K finns både ordningar i vilka x föredras framför y och ordningar i vilka y föredras framför x .

I Australien-Sydamerika exemplet är x och $x+$ i paritet med y och $y+$ enligt denna definition, vilket har varit tanken.

Vad är det egentligen som snittmodellen tillför den ursprungliga analysen av värderelationer? Svaret är att den tillför mycket litet. Vilket är bra: Det finns annars en fara att formella modeller genererar egna problem som endast är artefakter av formaliseringen. Men modellen är ändå inte helt intetsägande: I och med att värderelationer definieras i termer av K , blir det möjligt att härleda olika formella egenskaper hos värderelationerna ur de rationalitetskrav som ställts på tillåtna ordningar. Så kan vi t ex härleda transitiviteten och asymmetrin hos "bättre än" ur transitivitets- resp. asymmetrikravet på ordningar i K . Att indifferens antas vara en ekvivalensrelation i alla ordningar i K implicerar att likhet i värde är en ekvivalensrelation. Och så vidare.

I termer av modellen kan vi nu konstruera en generell taxonomi av alla värderelationer.

Värderelationer – taxonomi

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
>	+			+		+	+	+	+		+		+		
<		+			+	+	+	+	+			+		+	
≈			+	+	+		+	+		+			+	+	
/								+	+	+	+	+	+	+	+
	B	S	L			P	P	P	P						O

Varje kolumn i tabellen ovan representerar en (atomär) typ av värderelation som kan råda mellan två objekt, x och y . En värderelationstyp definieras genom de preferensrelationer den tillåter. Exempelvis är x bättre än y om och endast om den enda preferensrelation som tillåts dem emellan är att x föredras framför y . Plustecken i kolumnen indikerar de preferensrelationer som är tillåtna för typen ifråga. Raderna i tabellen motsvarar de fyra tänkbara preferensrelationerna: x föredras framför y ($>$), y föredras framför x ($<$), det råder en indifferens mellan x och y ($\approx$), det finns en preferenslucka vad x och y beträffar ($/$).

Detta innebär att typ 1 t ex står för "bättre än". Här är $>$ den enda preferensrelation som är tillåten. Som ett annat exempel, betrakta typ 7: I 7:ans kolumn finns plustecken för alla rader förutom den för $/$. Detta innebär att typ 7 tillåter alla preferensrelationer med undantag av en preferenslucka.

Det bör finnas minst ett plustecken i varje kolumn, om vi antar att någon preferensrelation måste vara tillåten i varje värderelationstyp. Följaktligen finns det exakt femton atomära typer av värderelationer, då det finns femton sätt på vilka vi kan välja några element ur en mängd på fyra.

De vanliga värderelationerna utgör atomära typer: bättre än (**B**), sämre än (**S**), lika bra som (**L**), ojämförbart med (**O**). Grupper av atomära typer kan ses som typer i vidare bemärkelse. Paritet (**P**) är ett exempel på en sådan "molekylär" värderelationstyp: Den omfattar de atomära typerna 6 till 9. I alla dessa finns det plustecken både för $>$ och för $<$, vilket innebär att det är tillåtet att föredra x framför y och tillåtet att ha en motsatt preferens. Ett annat exempel är svag ojämförbarhet, som omfattar alla typer från 8 till 15: x och y är svagt ojämförbara om en preferenslucka dem emellan är tillåten, dvs om det finns ett plus i raden för $/$. Molekylära typer kan givetvis överlappa varandra: När x och y är i paritet kan de antingen vara fullt jämförbara (typer 6 och 7) eller svagt ojämförbara (typer 8 och 9).

Vår taxonomi innehåller som synes flera atomära typer som saknar etablerade beteckningar. Inte bara den vanliga indelningen av värderelationer, utan även Changs utökade klassifikation visar sig därför vara för snäva. (Den senare täcker inte typer 4-5 eller 10-14, medan den klassiska indelningen har bara plats för typer 1-3 och 15.) Detta överflöd av begreppsliga möjligheter kan i sig framstå som problematiskt: Har vi fått för mycket av det goda?

I synnerhet kan man fråga: Representerar alla logiskt möjliga typer 'verkliga' möjligheter? Finns det i verkliga livet exempel på alla dessa former av värderelationer? Det kan betvivlas. Man skulle t ex kunna argumentera att indifferens alltid bör vara tillåten vid paritet. Är det tillåtet att föredra x framför y och tillåtet att ha en motsatt preferens, så borde det väl också vara tillåtet att vara indifferent dem emellan? Detta skulle i så fall utesluta typer 6 och 9. Tänker man sig dessutom att avsaknad av preferentiell attityd också alltid bör vara tillåten vid paritet, så reduceras paritetsrelationen till en enda typ: typ 8. Sådana extralogiska krav, som kan ses som restriktioner på klassen K (till skillnad från transitivitet, asymmetri, etc., som är restriktioner på varje ordning i K tagen för sig), skulle kunna leda till väsentliga inskränkningar i taxonomin, men vi får ändå kvar ett mycket vidsträckt fält av värderelationer: mer vidsträckt än vi hittills har trott vara möjligt.

Men detta betyder inte att Hamlet hade rätt: "I himmel och på jord" behöver det inte finnas "mer än vår filosofi kan drömma om." Filosofin kan göra framsteg i sin uppgift att inventera det möjliga.